

Grinzile interioare și coarda casei sînt foarte rar împodobite la casele vechi. Scîndurile pentru „tăbănuială“ sînt, în general, scurte avînd doar lungimea distanței dintre grinzile transversale de care erau prinse. Absența decorului la grindă poate fi explicată prin faptul că de coarda casei se atîrnau din loc în loc păpuși de caș sărat afumate a căror stranie frumusețe¹² dădea interiorului vrîncean o notă plină de originalitate și de înflesuri pe care astăzi le putem doar bănuși¹³.

¹² P. Petrescu, *Motive decorative celebre*, București, 1971, p. 83—84.

¹³ I. Chereiu, *op. cit.*, p. 132.

Ca o categorie aparte, menționăm decorul realizat prin presare, cu ajutorul unei dălți semirotunde, tehnică folosită și astăzi de lemnarii din Vrancea la decorarea jugurilor. Simplu și, în același timp, plin de gingășie îl întîlnim pe coarda casei, pe uși, grinzi și pervazuri.

Cercetarea arhitecturii tradiționale din Țara Vrancei, începută cu casa țărănească, se dovedește deosebit de interesantă nu numai în ceea ce privește definirea profilului specific al culturii populare din zonă ci și în acela al evoluției generale a arhitecturii de lemn din țara noastră.

MONUMENTUL LUI HOREA DIN ALBAC (ASTĂZI LA OLĂNEȘTI). 230 DE ANI DE LA EDIFICARE

IOANA CRISTACHE-PANAIT

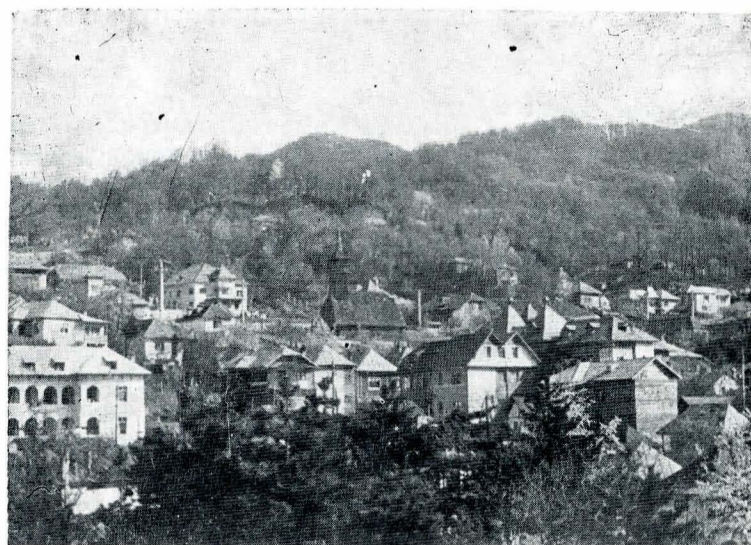
Comună din Țara Topilor, Albacul¹ constituie modelul clasic al așezărilor din Munții Apuseni, cu puzderia de „crînguri“ risipite pe văi sau înălțimi, pe întreaga suprafață a hotarului². Într-unul din aceste crînguri, al Făgetului, pendinte atunci de Arada³, a văzut lumina zilei Horea, neînfrațitul conducător al moșilor, fapt pentru care așezarea are în numele său rezonanță istorică.

Existență pînă în 1898⁴, casa părintească a eroului se păstrează în amintire datorită lui Nicolae Densușianu care, cercetînd-o cu cîțiva ani înaintea demolării, consemna: „Casa lui Horea, construită din birne cioplite de brad și încheiate foarte bine, conține două despărțăminte, o tindă și o cameră de locuit. Din grinda principală, unde țărani români scriu de ordinariu anul sau numele celui ce a ridicat casa, se vede de mai mult timp tăiată o bucată măricică, pe care, după cum ne spune Szilagyi, era gravat numele Nicula Ursz (Hora-Vilag, 209). Astăzi casa lui Horea se află în posesiunea țăranului Teodor Bumbu“⁵.

O altă casă, din vremea lui Horea, și pentru care tradiția păstrează știrea că era cioplită chiar de acesta, se afla în crîngul Mătișești⁶, mistuită și ea, fără urme, cu ani în urmă.

Biserica de lemn din Arada, una dintre cele șapte pe care, atît conscripția din 1750⁷, cît și aceea a lui Bucov⁸, le însuma în așezările Arieșului Mare sau Riului Mare, a fost înlocuită, în 1847—1848, prin construcție de zid. Tradiția a păstrat amintirea locului vechiului lăcaș, mai sus, între brazi.

Zona, constituită din peste 23 de crînguri, nu a fost supusă

Biserica din Albac în ambianța de la Olănești

unei cercetări sistematice, în scopul consemnării vechilor gospodării ce au supraviețuit părăsirilor sau înnoirilor. S-ar mai putea afla, desigur, exemplare de case arhaice, ca aceea din crîngul „După Pleșe“ a lui Nicolae Petre, veche de peste 200 de ani, de plan dreptunghiular, cu cameră și tindă; tîrnaț, sprijinit pe rînduri de piatră, alcătuit dintr-o armonioasă suită de cinci arcade, realizate prin contrafișe cioplite; casă, pusă sub protecția unui acoperiș înalt, cu învelitoare de șîșă, în patru ape.

Arhitectura acestor plaiuri păstrează însă o mărturie graitoare prin biserica de lemn a Albacului⁹, de care poporul a legat numele lui Horea, iar Octavian Goga, susținătorul luptei pentru unitatea națională¹⁰, a investit-o cu aureola de simbol al

¹ Pînă la împărțirea administrativă din 1968, de Albac ținea și Arada (azi comuna Horea), cu crîngurile sale.

² Vezi Petru Suciu, *Țara Moșilor. Regiunea industriei lemnului*, Cluj, 1929, p. 8—10.

³ Astăzi comuna Horea, cu 14 crînguri, situate între vîlcelele și piraiele din bazinul superior al văii Arădei, toate putînd fi cuprinse cu privirea de pe culmea Fetei Feregetului, cf. V. Butură, *Etnografia poporului român*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1978, p. 63—64.

⁴ Rubin Patița, *Munții noștri. Țara Topilor*, Orăștie, 1912, p. 67.

⁵ N. Densușianu, *Revoluțiunea lui Horea în Transilvania și Ungaria*, București, 1884, p. 139, nota 2.

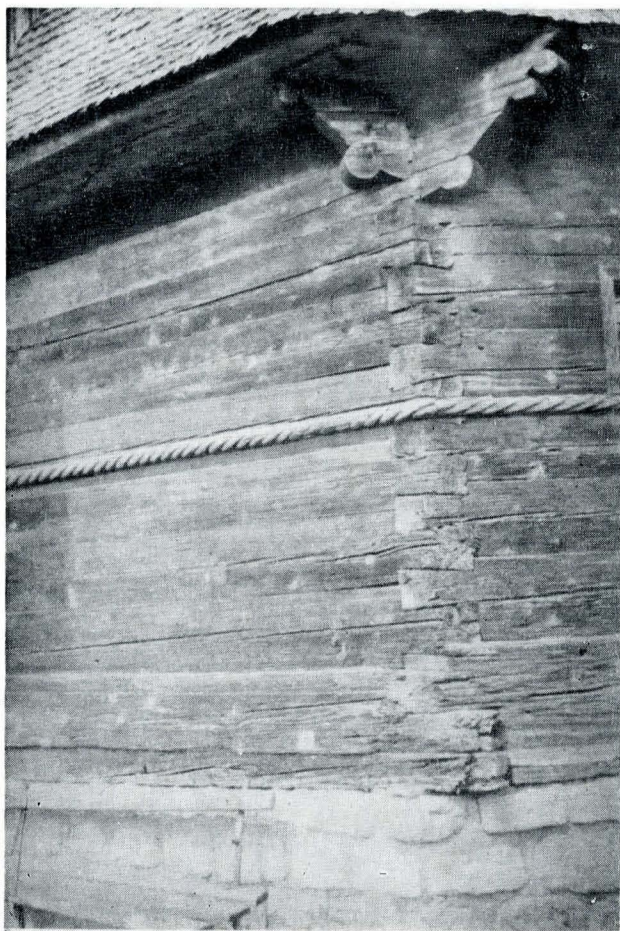
⁶ Arh. H. Delavrancea-Gibory, *Horea 250. Vrednic înaintaș al breslei*, în „Arhitectura“, 1. 1981, p. 54.

⁷ Arh. Statului, Filiala Alba Iulia, fond Blaj, cab. Mitrop. 29, 1750 (Rîul Mare cu 2661 suflete).

⁸ V. Ciobanu, *Statistica românilor ardeleni în 1760—1762*, în „An. Inst. Istorie Națională“, Cluj, 1926, p. 729 (Arieșul Mare cu 481 de familii).

⁹ Referințe bibliografice pentru biserica lui Horea: Ion Rusu-Abrudeanu, *Moșii. Calvarul unui popor eroic dar nedreptățit*, București, 1928, p. 457—458, 489—490; Victoria Popovici, *Biserica lui „Horea“ din Olănești*, în „Bul. Mon. Inst.“, XII, 2, 1973, p. 58—60.

¹⁰ V. Curticăpeanu, *Lupta lui Octavian Goga pentru realizarea statului român unitar*, în „Studii“, 5, 1969, p. 492—493; Florea Salvan, *Activitatea lui Octavian Goga în cadrul emigrației române din Paris pentru unirea Transilvaniei cu România*, în „Apulum“, XIII, 1975, p. 479—492.

Detaliu de îmbinări și console

jertfelor și năzuințelor românilor transilvăneni pentru dreptate și libertate¹¹.

Caracterul întâmplător al salvării bisericii din Albac o leagă de un alt monument prețios de artă populară, casa lui Antonie Mogoș de la Ceauru-Gorj¹², ambele aflate și recuperate în prețioasă dispariției.

În primii ani ai secolului nostru, în centrul Albacului s-a construit o biserică de zid, la numai câțiva pași de lăcașul străbun, cu gândul că acesta să fie înlăturat, în vreun fel, de îndată ce i se preluau atribuțiile. În 1907 autoritățile reclamau distrugerea bisericii de lemn și erau așteptați cumpărători pentru vinderea materialului ce se putea recupera. În aceste împrejurări, vizita lui Ion I. C. Brătianu o salvează. Meșterul Nicolae din Sohodol cu alți trei dulgheri o desfac și o montează sub dealurile de la Florica¹³ (Argeș). Atins și aici de colțul vremii, lăcașul este din nou strămutat, în 1954–1958, pe dealurile de la Olănești.

Cunoașterea datelor, mai sus relatate, din viața monumentului înlătură aprecieri de genul celor referitoare la pierderea picturii lăcașului, în urma condițiilor neștiințifice de demontare și transfer¹⁴, sau aceea referitoare la smulgerea artificială din mediul său natural¹⁵.

Biserica de la Olănești — strămutată din Albac — rămîne, prin proporții, elemente constructive și decorative, alături de cele ce au supraviețuit pe plaiurile de origine ale Apusenilor¹⁶. Ceea ce pare să fi suferit o denaturare, față de structura inițială, este turnul-clopotniță, de pe pronaos, prea înalt, cu coiful foșorului simplificat. Consemnările rămase despre turnul original se contrazic: Ion I. C. Brătianu îl

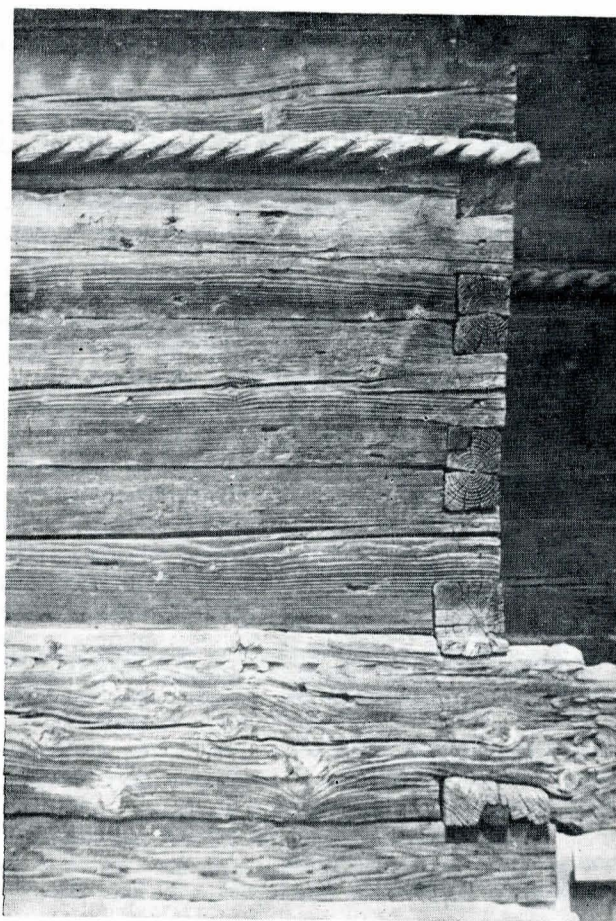
considera „turn înalt ca de cetate”, iar Ion Rusu-Abrudeanu „turn mic și ascuțit”¹⁷. În ceea ce privește forma inițială a turnului opinăm că ea era asemănătoare celor de la Gîrda de Sus și Arieșeni.

În 1958 monumentul a primit, la Olănești, o nouă decorație pictată, peste urmele celei anterioare, iremediabil compromise, poate în mare parte încă din vremea cînd lăcașul părăsit se mai afla la Albac. În privința acestui decor Ion Rusu-Abrudeanu afirma că bolta sau catapeteasma erau înzestrate cu sfinți pictați pe timpul lui Horea, de un pictor Szilagy din Abrud¹⁸. Din strădaniile artistice ale acestui harnic mînuitor al penelului s-au păstrat, pînă astăzi, în Munții Apuseni, dovezi edificatoare ale talentului și formației sale, mărturii ce-i cuprind activitatea pe mai bine de o jumătate de veac (1790–1791 la Goiești-Vidra, 1848 la Tomnatecul de Sus).

Actul de naștere al bisericii de lemn din Albac, săpat cu o frumoasă slovă pe ancadramentul uneia dintre intrările diaconești, consemnează: „Această besecareă s-au început la anii Domnului 1752, mșefa Maiu 25 de zile”.

Pereții, din birne de brad, înscriu un dreptunghi, cu absida decroșată poligonală, cu cinci laturi¹⁹, plan întîlnit cu frecvență pe întreaga arie de formare a poporului român. Acoperirea interioară se compune: dintr-un tavan drept peste pronaos; o boltă semicilindrică, retrasă de la nivelul pereților, cu un timpan pe vest și est, peste naos; iar altarul cu o boltă asemănătoare, închisă pe est cu un timpan care, prin intermediul suprafeței trapezoidale de sprijin, se racordează cu pereții prin trei fișii înclinate.

O deosebită atenție a acordat meșterul decorului sculptat. Console cioplite, cu forme și profiluri diferite, cele de pe vest

Din decorul fațadelor — briul median și realizarea soclului

fiind împodobite cu creștături, ca cele de la Lăzești sau Goiești. Temelia navei este ornată cu un chenar în formă de lanț, compus din izvodul creștăturii prin așchiere, atît de in-

¹¹ Poezia: *Biserica din Albac, scrisă cu prilejul strămutării acesteia la Florica*, în vol. O. Goga, *Cîntece fără țară*, Ed. pentru literatură, București, 1965, p. 262–263.

¹² Al. Tzigara Samurcaș, *Muzeul neamului românesc*, Ed. Minerva, București, 1909, p. 25–27.

¹³ Ion I. C. Brătianu, *Din țara moșilor. Amintiri*, București, 1924, p. 10–12.

¹⁴ Două monumente de arhitectură transilvăneană strămutate, în „Bul. Mon. Inst.” 2, 1973, p. 58.

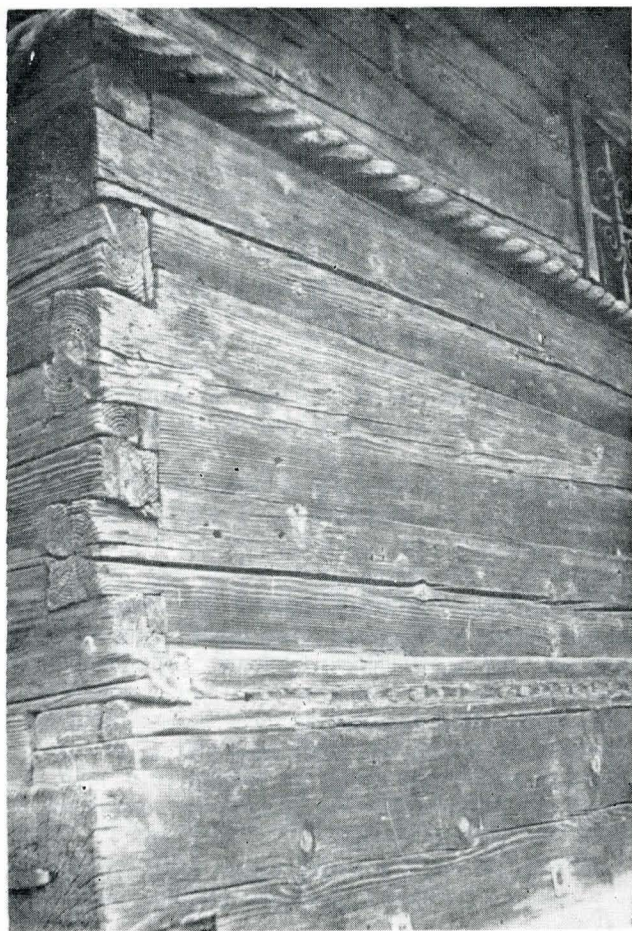
¹⁵ Victoria Popovici, *lucr. cit.*, p. 60.

¹⁶ *Lucr. cit.*, p. 10.

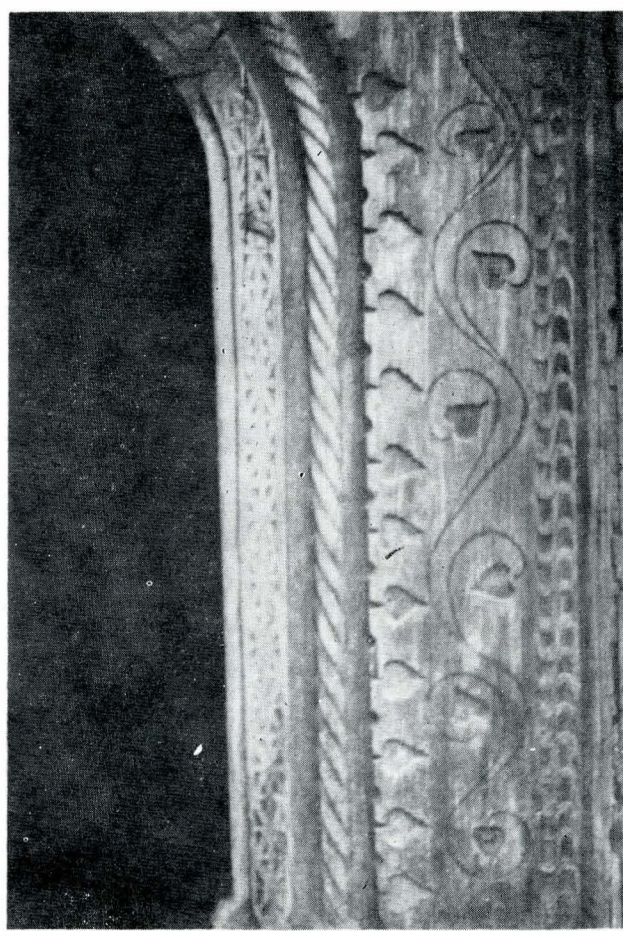
¹⁷ *Lucr. cit.*, p. 489.

¹⁸ *Op. cit.*, p. 489, nota 1.

¹⁹ Dimensiunile navei: 10,80 m/6,55 m; decroșul absidei, 0,93 m; laturile absidei: nord și sud 2,73 m; sud-est și nord-est 1,96 m și respectiv 1,93 m, est 1,89 m; înălțimea pereților 2,70 m.

Detaliu din peretele sudic

Detaliu din ancadramentul intrării

sistent întâlnit și la casa lui Mogoș de la Ceauru. Un brîu în frînghie, puternic profilat, încinge mijlocul pereților. Motivele sculptate în ancadramele intrărilor: frînghia, figurile geometrice, spiralele dominate de vrejuri și frunze de iederă, ornamente conservate din adîncă istorie²⁰. Cele trei

²⁰ Pentru regăsirea acestor motive: I. Cristache-Panait, *Decorația sculptată a monumentelor istorice din lemn din județul Cluj*, în „Revista muzeelor și monumentelor — Monumente istorice și de artă” 1, 1980, p. 46, nota 1.

deschideri spre altar, marcate printr-un soclu profilat, decorat cu motive geometrice, au partea superioară a ancadramentului tăiată în trepte, însoțită de profile din care răsar frunze de iederă, elemente ce amintesc ctitoria din Dealul Geoagiului, sau o evocă pe cea dispărută de la Mogoș-Miclești.

Monumentul de lemn de la Albac, găzduit pe dealul Olăneștilor, este pe drept cuvînt un mesaj al artei moșilor și un simbol al năzuințelor spre libertate.

ABSTRACT

According to the inscription, the wooden dwelling was built 230 years ago in Abac and it is closely linked to Horea's name, the undaunted leader of the 1784 uprising.

Shifted 75 years ago to regions south of the mountains (first to Argeș and then to Olănești — Vilcea) the valuable monument is ranked, due to its constructive elements and decorations, alongside the other monuments

on the areas of the Apuseni Mountains, which survived handing down to us the message of the Motzi's* art and the symbol of their aspirations for freedom.

* Romanians inhabiting the Apuseni Mountains.